
POZIOM WYKSZTAŁCENIA LUDNOŚCI JAKO CZYNNIK ROZWOJU REGIONALNEGO NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Tomasz Sałański

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia zmienność i relacje poziomu wykształcenia ludności, jednego z kluczowych uwarunkowań w procesie rozwoju regionalnego w powiązaniu z innymi czynnikami. Pierwsza część artykułu omawia zmienność poziomu wykształcenia w ubiegłym stuleciu, warunki będące u podstaw owej zmienności oraz pokrótce streszcza konsekwencje z nich wynikające. W drugim rozdziale zostały zaprezentowane zróżnicowania poziomu wykształcenia w Polsce wraz z cechami społeczno-ekonomicznymi, będącymi podstawą tych zróżnicowań. Trzeci rozdział opisuje sytuację wewnątrz Mazowsza, przedstawiając różnice w poziomie wykształcenia pomiędzy poszczególnymi obszarami o strategicznym znaczeniu. Wraz ze wspomnianą zmiennością wykształcenia w przestrzeni, zobrazowano istniejący podział na centrum i peryferie w regionie. W kolejnym rozdziale poruszono temat wpływu wykształcenia na rozwój miast i gmin w województwie mazowieckim. Wspomniany wpływ wymiennie kształtuje struktury społeczno-przestrzenne w województwie, w którym przebiegają procesy kreujące nowe warunki gospodarcze. Następny rozdział wyjaśnia wzajemne związki zachodzące pomiędzy wykształceniem ludności a zaangażowaniem zawodowym i pozycją na rynku pracy poszczególnych grup społecznych. W ostatniej części opisano rolę poziomu wykształcenia jako czynnika oddziałującego na rozwój gospodarki opartej na wiedzy. Wykształcenie zalicza się bowiem do jednego z czynników tworzących popyt na innowacyjność, kształtujących poziom płac oraz wpływających na wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałe użytkowania. W podsumowaniu omówiono uwarunkowania i rezultaty społeczne i ekonomiczne wzrostu poziomu wykształcenia ludności oraz najważniejsze problemy i bariery związane z przedstawionymi zagadnieniami.

W niniejszym opracowaniu dokonano próby oceny wpływu kapitału intelektualnego, mierzonego poziomem wykształcenia ludności, na rozwój regionalny, opierając się na przykładzie Mazowsza. Rozwój regionalny jest procesem oddziałującym na poprawę jakości życia ludności. Jednym z warunków uzyskania wzrostu ekonomicznego i wyższego poziomu wykształcenia w regionie jest poprawa jakości kapitału ludzkiego. Nierozzerwalnie kapitał ten związany jest z kapitałem intelektualnym. Składa się on z wiedzy posiadanej przez region, poszczególnych jego mieszkańców i umiejętności tworzenia tej wiedzy. Kapitał intelektualny stanowi konfigurację zasobów twórczych, w których wiedza, zdolności i umiejętności społeczności w regionie są m.in. rezultatem poziomu wykształcenia ludności. Z powyższych zależności wynika, iż poziom wykształcenia ludności, oddziałując na tworzenie kapitału intelektualnego w regionie, przyczynia się do osiągnięcia wzrostu gospodarczego i wyższego poziomu rozwoju.

Z formalnego punktu widzenia wykształcenie jest oceniane na podstawie udokumentowanego poświadczenia. Natomiast rzeczywiste kwalifikacje jednostki obejmują szerszy aspekt, wynikają z zasobu wiedzy, umiejętności i sprawności, które pozwalają jednostce na poznanie otaczającego świata i skuteczne w nim działanie, również w formie wykonywania określonego zawodu. Niemniej jednak kwalifikacje ludności i poziom wykształcenia są ze sobą silnie skorelowane.

Zarówno na całym Mazowszu, jak i w mniejszych jednostkach samorządowych wykształcenie ludności jest istotną cechą stymulującą rozwój gospodarczy regionu, w tym również rozwój działalności gospodarczej. Wzrost poziomu wykształcenia, a tym samym rozwój kapitału ludzkiego określa konkurencyjność gospodarczą. Jednym z warunków wyższej konkurencyjności jest zapewnienie ludności wysokiego poziomu edukacji, ściśle skorelowanego z potrzebami rynku pracy.

Ponadto tworzenie i wykorzystanie innowacji w gospodarce oraz usprawnienie innowacyjności w działalności praktycznej stanowi efekt istnienia znaczących zasobów kapitału ludzkiego w społeczeństwie, będących pochodną poziomu wykształcenia ludności. Stopień efektywnego przyswajania i wykorzystania wiedzy naukowej i umiejętności ludności znajduje odzwierciedlenie m.in. w działalności naukowo-badawczej, w zatrudnianiu wykształconych i wykwalifikowanych kadr w innowacyjnych branżach, reprezentujących sektory gospodarki opartej na wiedzy [Chojnicki, Czyż 2007, 423-425].

Dodatkowo, w rozważaniach i badaniach nad znaczeniem poziomu wykształcenia istotną kwestią pozostaje jego wpływ na sytuację na rynku pracy, jakość kapitału ludzkiego oraz wiedza, umiejętności i zdolności pracowników organizacji. Korzyści uzyskiwane przez pracodawców są skutkiem istnienia projakościowych środowisk pracy, zespołowych form organizacji pracy i dużego zaangażowania, wykwalifikowanych pracowników, w kwestie związane z zarządzaniem zespołowym.

Niniejszy artykuł przedstawia wyniki badań nad opisanymi zależnościami, które przeprowadzono w oparciu o informacje dotyczące wykształcenia z Narodowych Spisów Powszechnych w latach 1988 i 2002 oraz z wykorzystaniem bazy danych społeczno-ekonomicznej statystyki publicznej.

Zmiany w wykształceniu ludności Polski w XX w. i ich następstwa

Polska w 1. poł. XX w. zaliczana była do krajów zacofanych pod względem poziomu wykształcenia ludności. Według danych ze spisu powszechnego z 1931 roku, ok. 1/4 ludności w wieku powyżej 7 lat nie umiała czytać i pisać. Walka z analfabetyzmem wśród Polaków stała się jednym z podstawowych kierunków działań władz państwowych w latach powojennych. W rezultacie tych działań zmniejszył się udział analfabetów w podanej grupie ludności do zaledwie 2,7% w 1960 roku [Fierla 1998, 58].

Jednocześnie wyraźnie zaznacza się inny trend. Szybko maleje odsetek ludności z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym, a rośnie odsetek osób z wykształceniem ponadpodstawowym. Jednym z powodów takich tendencji było dokonanie zmiany

systemowej, wprowadzenie wykształcenia zasadniczego zawodowego po szkole podstawowej, które objęło znaczną część ludności, wcześniej legitymującej się wykształceniem podstawowym. Szkoły przygotowujące młodzież do zawodu powstawały obok wielkich zakładów pracy i kształciły na ich potrzeby wykwalifikowanych robotników¹.

W okresie PRL-u szkolnictwo wyższe nie było podstawowym czynnikiem przyczyniającym się do osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej ludności. Główne przemiany, skutkujące rozwojem szkolnictwa wyższego, dokonały się dopiero w latach 90. XX w. i miały one dość gwałtowny charakter. Częściowo były one efektem zastosowania nowych rozwiązań systemowych. Pierwszą zmianą, która zapoczątkowała pozytywny proces, było uchwalenie w 1990 roku ustawy przyznającej autonomię uczelniom wyższym. Od chwili przyjęcia ustawy szkoły wyższe zaczęły decydować o rekrutacji i strukturze programowej, umożliwiając dostosowanie kierunków kształcenia do zapotrzebowania zgłaszanego przez studentów. Ustawa pozwoliła również na tworzenie szkół niepaństwowych oraz osiąganie dochodów z dydaktyki.

Drugą przyczyną wynika z uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Narastająca presja społeczna, związana z dużym naporem studentów na szkoły wyższe, spowodowała, że 400-tysięczna rzesza studentów w Polsce w 1990 roku zmieniła się w rzeszę liczącą prawie 2 mln w 2007 roku. Wśród tej zbiorowości tylko na Mazowszu studiowało ok. 350 tys. osób. Młodzież napływająca na wyższe uczelnie zaczęła wiązać z edukacją swoje nadzieje na przyszłość, pozwalające na polepszenie pozycji zawodowej na coraz bardziej wymagającym rynku pracy.

Inne podejście ludności do istotności wykształcenia w rozwoju osobistym wpłynęło na stały wzrost liczby uczniów uzyskujących maturę oraz zwiększanie się populacji uczniów podejmujących studia. Negatywnym obliczem tych przekształceń jest ostrzejsza marginalizacja uczniów, którzy nie podjęli kształcenia ponadgimnazjalnego oraz odpadli ze szkół maturalnych. Zmieniające się warunki na rynku pracy wywołują konieczność elastycznego dostosowania się młodzieży do zapotrzebowania pracodawców. Potencjalni pracownicy muszą więc rozwijać swoje umiejętności, podnosić kwalifikacje, co skutkuje dodatkowo powstawaniem instytucji kształcenia ustawicznego.

W ostatnich kilkunastu latach, mimo wzrostu liczby osób kończących studia wyższe, nie nastąpiły jeszcze większe zmiany w strukturze ludności pod względem poziomu wykształcenia. Jest to proces bardzo powolny i wymaga długiego okresu przemian. Dopiero po nich dokona się zastąpienie starszych, gorzej wykształconych pokoleń – pokoleniem ludzi młodszych, które weszło na ścieżkę rozwoju z lepszym poziomem edukacji. Obecnie w strukturze ludności widać wyraźną różnicę w poziomie wykształcenia ludności pomiędzy różnymi grupami wiekowymi. Pokolenie wyżu powojennego składa się głównie z absolwentów szkół zawodowych, zaś drugie pokolenie wyżu demograficznego, z przełomu lat 70. i 80., częściej zdobywało wykształcenie średnie oraz wyższe.

---

¹ Struktura wykształcenia najczęściej jest badana w podziale na cztery kategorie: wykształcenie wyższe, średnie, zasadnicze zawodowe i podstawowe, uwzględniając ukończony poziom wykształcenia.

Zróżnicowanie w wykształceniu ludności w Polsce

Biorąc pod uwagę statystyki dla obszaru całej Polski z Narodowego Spisu Powszechnego z roku 2002 (Tabela 1), okazuje się, że 10% osób w wieku powyżej 13 lat posiada wykształcenie wyższe, 32% osób – średnie lub policealne, 24% – zasadnicze zawodowe, a 34% osób pozostaje bez kwalifikacji powyżej wykształcenia podstawowego.

Zaznaczają się duże zróżnicowania w poziomie wykształcenia ludności, tak pomiędzy wszystkimi regionami w kraju, jak również pomiędzy powiatami i gminami w obrębie

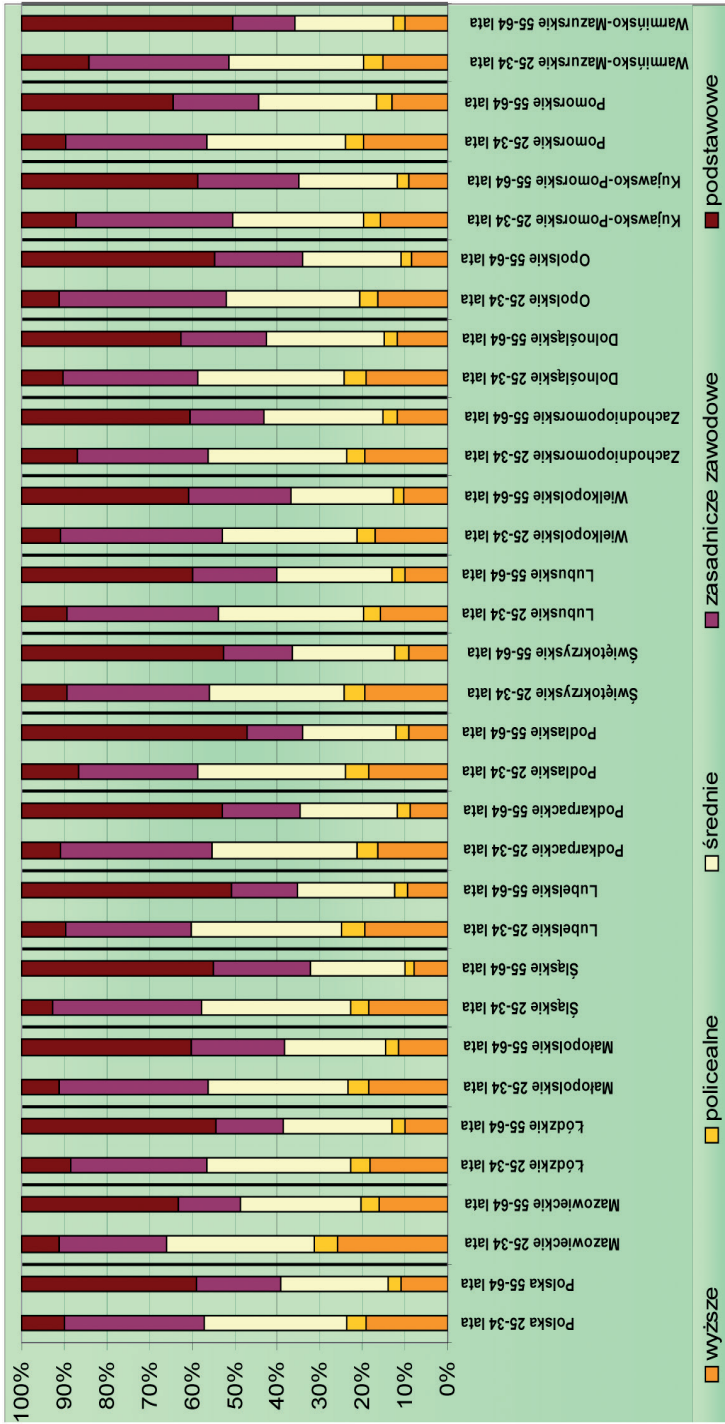
Rys. 1. Wykształcenie ludności w Polsce – 2002 rok

- bardzo wysoki udział osób z wykształceniem wyższym, policealnym i średnim ogólnokształcącym
- wysoki udział osób z wykształceniem wyższym i policealnym
- wysoki udział osób z wykształceniem średnim zawodowym i zasadniczym zawodowym
- wysoki udział osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym
- wysoki udział osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym i podstawowym
- wysoki udział osób z wykształceniem podstawowym ukończonym i nieukończonym

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego 2002

Rys. 2. Wykształcenie ludności w Polsce według województw i grup wiekowych – 2002 rok

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego 2002

Mazowsza. Zjawisko to szczególnie dotyczy osób kończących co najmniej szkołę średnią, a więc osób, które ukończyły przynajmniej 3-letni okres kształcenia po zakończeniu nauki w szkole podstawowej/gimnazjalnej, jak również osób z wykształceniem wyższym – posiadających dyplom ukończenia szkoły wyższej.

Na Mazowszu odnotowuje się lepsze statystyki, w porównaniu z sytuacją ogólnokrajową. W tym regionie 14% osób ukończyło uczelnię wyższą, 36% – szkołę policealną lub średnią, 19% – zasadniczą zawodową, a jedynie 32% ukończyło co najwyżej szkołę podstawową. Przytoczone dane potwierdzają fakt, iż ludność zamieszkująca województwo mazowieckie jest najlepiej wykształcona spośród ludności innych województw w Polsce.

Systematyczne badanie zmienności osób legitymujących się wykształceniem wyższym jest istotne ze względu na dynamizm rozwoju gospodarczego regionów, a zwłaszcza wcześniej wspomnianej działalności gospodarczej. W dużej mierze zależy ona bowiem od wiedzy, możliwości i umiejętności absolwentów uczelni wyższych. Jak już wcześniej nadmieniałem, udział osób z wyższym wykształceniem wykazuje duże zróżnicowanie pomiędzy różnymi województwami w Polsce (*Rys.1*). Podobnie sytuacja przedstawia się w obrębie wojewódz-

Tabela 1. Wskaźniki ludności, według poziomu wykształcenia, w układzie województw w Polsce – 2002 rok

Jednostka terytorialna	wyższe	policealne	średnie	zasadnicze zawodowe	Podstawowe ukończone i nieukończone
	w %, jednostka terytorialna = 100				
Polska	10,1	3,2	28,9	23,7	34,1
Dolnośląskie	10,1	3,5	30,3	23,6	32,6
Kujawsko - pomorskie	8,4	2,7	26,5	27,3	35,0
Lubelskie	9,4	3,5	27,7	20,3	39,0
Lubuskie	8,3	3,1	29,0	25,4	34,1
Łódzkie	9,4	3,1	29,0	21,3	37,2
Małopolskie	10,2	3,3	28,4	25,5	32,6
Mazowieckie	14,2	3,9	31,6	18,6	31,7
Opolskie	8,5	3,0	26,3	27,6	34,7
Podkarpackie	8,6	3,1	27,9	24,0	36,4
Podlaskie	9,3	3,5	27,8	18,4	41,0
Pomorskie	11,2	3,1	29,3	24,4	32,0
Śląskie	9,3	2,9	30,1	27,9	29,9
Świętokrzyskie	9,2	3,3	27,2	22,1	38,2
Warmińsko - mazurskie	8,5	2,9	26,7	21,8	40,1
Wielkopolskie	9,3	2,7	27,5	27,7	32,8
Zachodniopomorskie	10,2	3,1	29,3	22,4	35,0

stwa mazowieckiego. W regionach i subregionach ze słabym potencjałem ludzkim zjawisko to stanowi szczególne ograniczenie możliwości w zakresie inicjowania i stymulowania rozwoju gospodarczego, w tym również przyciągania strategicznych inwestycji.

Potencjał rozwojowy regionu wynika z czynników wewnątrzregionalnych. Teoretycznie zainicjowanie procesu rozwojowego powinno wywoływać trwałe, długookresowe i samodzielny rozwój. Tymczasem dokonane przemiany w powszechności innych form kształcenia spowodowały, iż obecnie występują różnice w poziomie wykształcenia pomiędzy podstawowymi grupami wiekowymi ludności. Przykładowo, porównanie poziomu wykształcenia osób w wieku 25-34 lata i 55-64 lata stanowi dowód istnienia różnic międzypokoleniowych ludności. W Polsce liczba osób nieposiadających żadnego wykształcenia powyżej podstawowego, pomiędzy dwoma wymienionymi grupami wiekowymi, zmniejszyła się o znacznie więcej niż połowę w ciągu 30 lat (*Rys.2*). Na Mazowszu o nieco mniej niż połowę.

Występowanie dysproporcji międzyregionalnych i międzypowiatowych jest też skutkiem różnic w poziomie nauczania. Takie zjawisko zarysowuje się w regionach i środowiskach na podstawie uzyskiwanych wyników zewnętrznych egzaminów testowych, kończących kolejne szczeble edukacji. Dane te pokazują, że olbrzymi wpływ na osiągnięte wyniki w nauczaniu ma charakter środowiska uczniów. W szkołach wiejskich wyniki uczniów są z reguły słabsze w porównaniu ze szkołami miejskimi. Częściowo zjawisko to jest efektem niskich aspiracji edukacyjnych rodzin funkcjonujących w biedniejszych i słabiej wykształconych środowiskach. Ponadto dane te udowadniają, że podstawowym czynnikiem stymulującym poprawę rezultatów kształcenia uczniów jest bliskość dużych ośrodków akademickich. Na skutek istniejących różnic w poziomie nauczania, zmienia się poziom wykształcenia ludności, który zależy od miejsca zamieszkania i potencjału edukacyjnego najbliższego dużego miasta [Zachorska 2007, 108-111].

Mazowsze – region z dużymi różnicami wewnętrznymi w wykształceniu ludności

Współczesna gospodarka w coraz większym stopniu przyjmuje cechy gospodarki opartej na wiedzy. Zmiany na rynku pracy wywołują konieczność większego zainteresowania problematyką poziomu wykształcenia i jakości kapitału ludzkiego. Tezę wskazującą na kluczowe znaczenie wykształcenia, jako czynnika wzrostu konkurencyjności gospodarki, organizacji i społeczeństwa, potwierdzają wyniki badań.

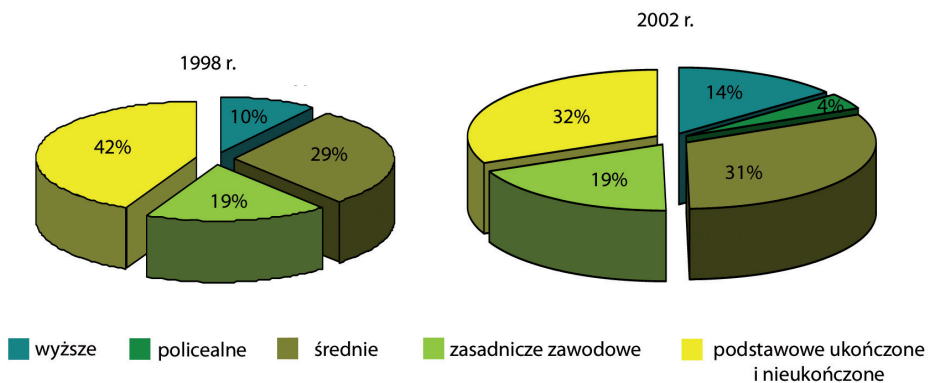
W gospodarce wolnorynkowej obszary centralne kształtują się w aglomeracjach miejskich zamieszkiwanych przez ludność lepiej wykształconą. Dokonuje się w nich akumulacja kapitału, zasobów ludzkich z wyższymi kwalifikacjami, wiedzy i innowacyjności. Natomiast na peryferiach zamieszkiwanych przez ludność z niskim poziomem wykształcenia występuje coraz bardziej widoczna marginalizacja, stwarzająca olbrzymie trudności w akumulacji kapitału. Przykład województwa mazowieckiego stanowi praktyczne odzwierciedlenie opisanego zjawiska.

Na Mazowszu obszary opóźnione w rozwoju społeczno-gospodarczym zamieszkuje ludność znacznie gorzej wykształcona niż w wiodących dużych miastach. Dotychczas nie można

zauważyć większych oznak zmniejszania się dysproporcji wewnątrzregionalnych – proces tworzenia centrów i peryferii ma samonapędzającą się logikę funkcjonowania. Rozbieżności pomiędzy liczbą osób z wyższym wykształceniem w gminach i powiatach opóźnionych, w porównaniu z wiodącymi obszarami w regionie, są wyraźne i dotyczą wszystkich grup wiekowych ludności.

W województwie mazowieckim w 2002 roku 604 tys. osób legitymowało się wykształceniem wyższym. W stosunku do 1988 roku odnotowano przyrost o 240 tys. osób (*Rys.3*), co skutkowało przyrostem odsetka osób z wyższym wykształceniem o 4 punkty procentowe. W tym samym okresie o 2 punkty procentowe zwiększył się odsetek osób ze średnim wykształceniem. Zachodzące zmiany spowodowały jednocześnie bardzo duży spadek odsetka osób z wykształceniem podstawowym.

Rys. 3. Struktura poziomu wykształcenia ludności w województwie mazowieckim – lata 1988 i 2002

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego 1988 i 2002

Oceniając sytuację wewnątrz regionu, widać, że w 2002 roku najwyższy odsetek osób z wyższym wykształceniem odnotowano w aglomeracji warszawskiej (Warszawa + gminy sąsiadujące ze stolicą), ośrodkach subregionalnych i w dużych miastach powiatowych (*Rys.4*). Wokół aglomeracji warszawskiej zarysowuje się pierścień gmin wiejskich o stosunkowo wyższym poziomie wykształcenia mieszkańców niż w otoczeniu regionalnym. Podobne zjawisko, chociaż w bardzo małej skali, można zaobserwować wokół Płocka, Radomia i Ostrołęki.

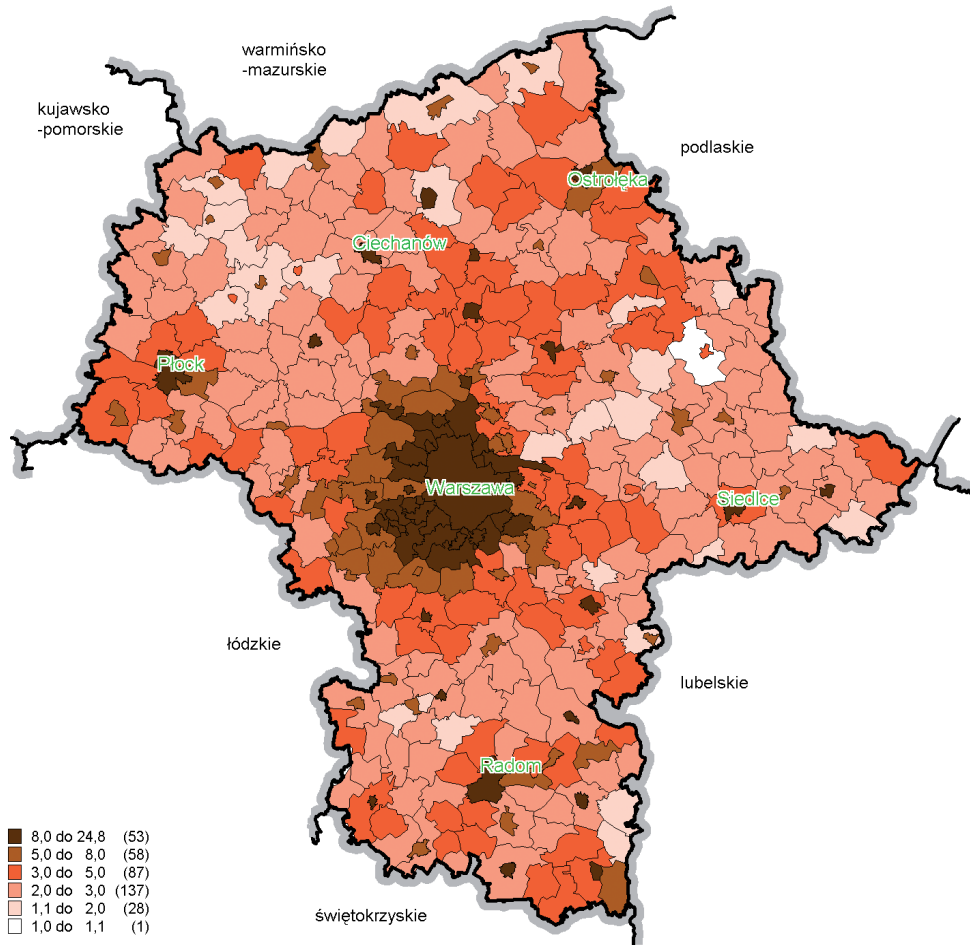
Wcześniejsze dane spisowe z 1988 roku wskazują, iż niższy poziom wykształcenia występował niemal w całym regionie (*Rys.5*). Na tym tle wyróżniały się jedynie miasta regionu, w tym aglomeracja warszawska. Najwyższy odsetek osób z wyższym wykształceniem

zaznaczył się wówczas tylko w Warszawie i okolicach (głównie w miastach i gminach pasma grodzkiego, Piasecznie, Józefowie, Łomiankach, Legionowie i Zielonce) oraz w ówczesnych innych miastach wojewódzkich (Radomiu, Siedlcach, Ostrołęce, Ciechanowie). Z przytoczonych danych wynika, że lepszy poziom wykształcenia mieszkańców miast Mazowsza, bez względu na fakt lokalizacji ośrodka akademickiego w regionie, widoczny był w latach 80. ubiegłego stulecia.

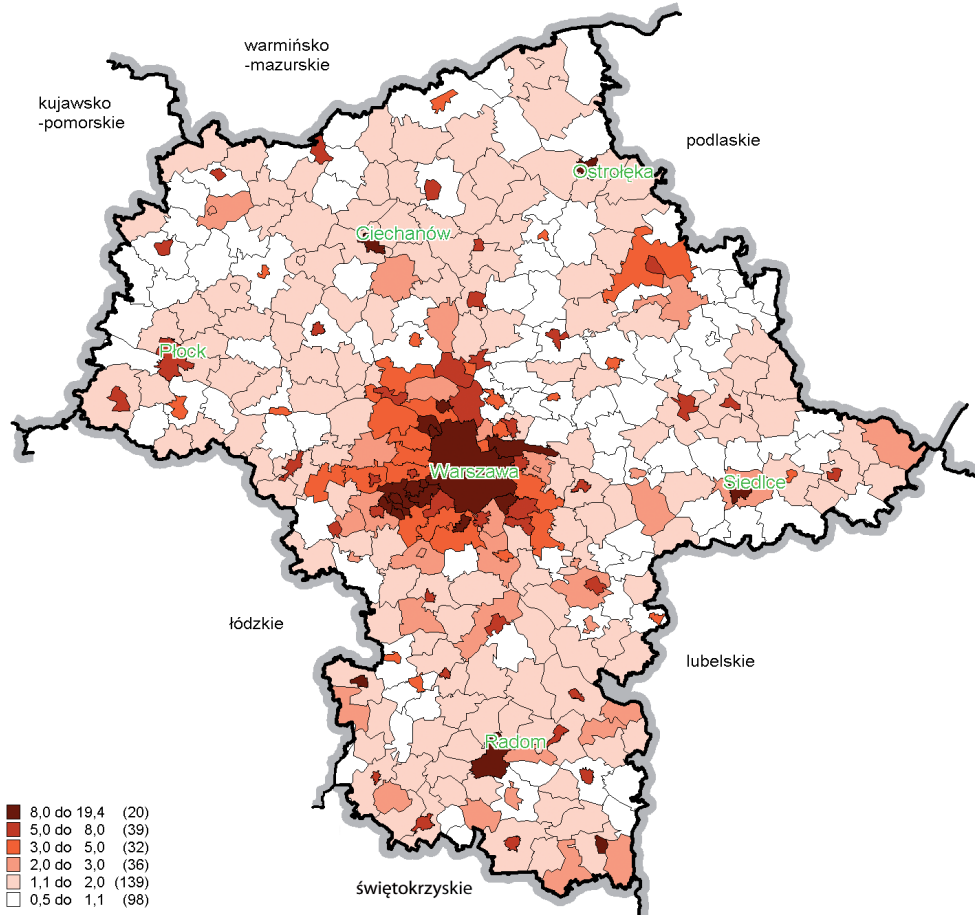
Podczas badania zmiany odsetka osób z wyższym wykształceniem w województwie mazowieckim w latach 1988-2002 okazało się, iż największy względny przyrost tej grupy

Rys. 4. Ludność z wykształceniem wyższym w 2002 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego 2002

Rys. 5. Ludność z wykształceniem wyższym w 1988 roku

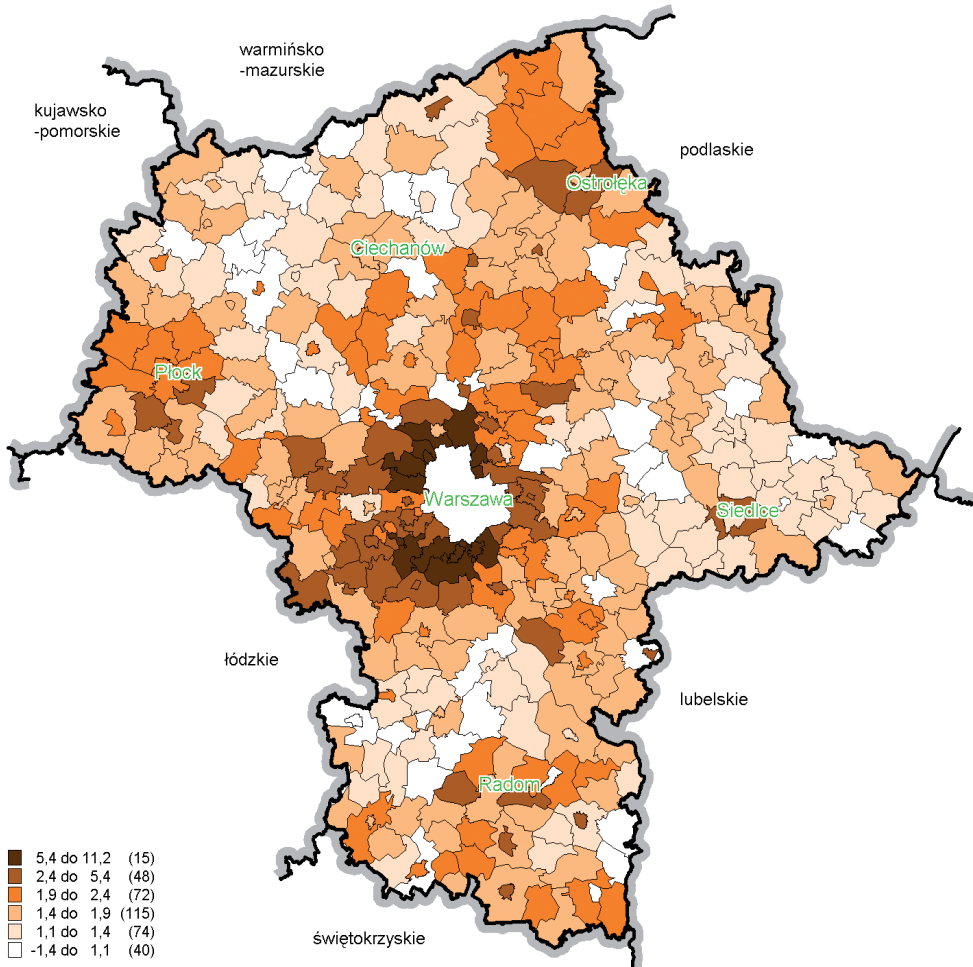
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego 1988

osób dokonał się na obszarach wokół dużych miast (Rys.6). W samej aglomeracji warszawskiej największy przyrost miał miejsce w pierścieniu gmin okołowarszawskich. Po północnej stronie stolicy pierścień ten przebiega od Starych Babic do miasta Ząbki, zaś po południowej części pierścienia – od Podkowy Leśnej poprzez Lesznowolę do Konstancina-Jeziornej. Drugi, szerszy pierścień gmin w dalszym sąsiedztwie metropolii obejmuje swoim zasięgiem Żyrardów, Grójec, Górę Kalwarię, Halinów, Radzymin, Czosnów i Kampinos. Podobną tendencję do tworzenia się pierścienia gmin z szybszym tempem przyrostu osób lepiej wykształconych można zaobserwować wokół Płocka, Siedlec i Ostrołęki. Tę samą, rosnącą tendencję

widać w niektórych miastach średniej wielkości na Mazowszu, tj. w Pułtusku, Makowie Mazowieckim, Zwoleniu, Skaryszewie, Iłży czy Żelechowie.

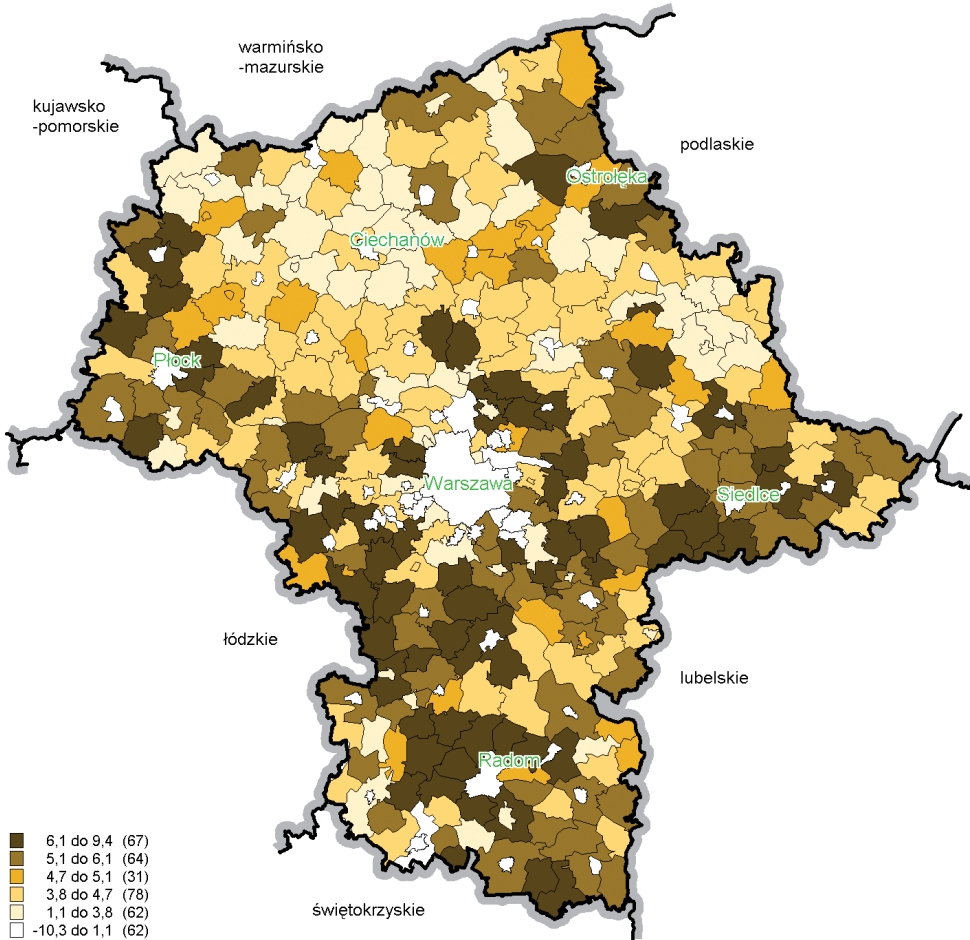
Pomimo korzystnie zarysowującego się trendu w pewnych częściach województwa, na dużych przestrzeniach w badanym okresie odsetek ludności z wyższym wykształceniem pozostał na poziomie z 1988 roku. Brak większych zmian ma miejsce głównie w północnej, wschodniej i południowej peryferii województwa. Są to obszary z przeważającym odpływem

Rys. 6. Wskaźnik dynamiki udziału ludności z wykształceniem wyższym w latach 1988-2002

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego 1988 i 2002

Rys. 7. Wskaźnik dynamiki udziału ludności z wykształceniem średnim w latach 1988-2002

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego 1988 i 2002

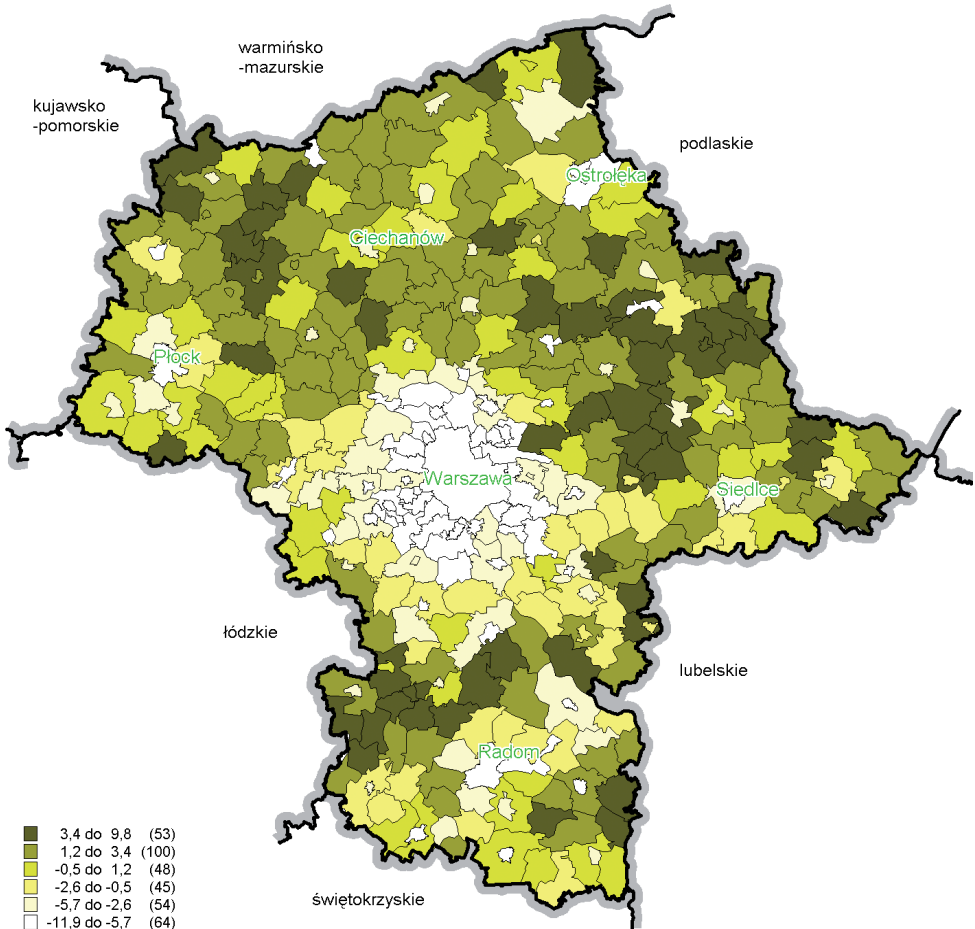
migracyjnym osób lepiej wykształconych, z chęcią podwyższania własnych kwalifikacji. Zatem na tych przestrzeniach nie zaistniały jeszcze zjawiska gospodarcze, mogące powstrzymać osoby lepiej wykształcone przed nadmiernym odpływem migracyjnym.

W Warszawie brak znaczących zmian w udziale osób lepiej wykształconych jest wywołany dwoma procesami. Pierwszy z nich dotyczy migracji do gmin podwarszawskich lepiej sytuowanych mieszkańców stolicy i z lepszymi kwalifikacjami, gdzie osoby te odnajdują korzystniejsze warunki mieszkaniowe. Drugi dotyczy zjawiska osiedlania się w Warszawie osób pochodzących spoza metropolii, kończących warszawskie uczelnie wyższe. Liczbowo

dwa opisane zjawiska równoważą się w samej metropolii, natomiast ludność całego obszaru metropolitalnego Warszawy stopniowo poprawia swój poziom wykształcenia.

Korzystne zmiany w regionie odnoszą się też do odsetka osób z wykształceniem średnim i policealnym. Na Mazowszu w badanym okresie omawiana grupa ludności zwiększyła się o ok. 400 tys. i w 2002 roku wynosiła 1510 tys. osób. Największy odsetek absolwentów szkół średnich i policealnych zamieszkuje w Warszawie (ok. $\frac{1}{3}$ liczby mieszkańców stolicy), natomiast okazuje się, że najmniejszy występuje w gminie Czarnia w powiecie ostrołęckim

Rys. 8. Wskaźnik dynamiki udziału ludności z wykształceniem zasadniczym zawodowym w latach 1988-2002.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 1988 i 2002

(mniej niż 10%). W latach 1988-2002 duże zmiany w liczbie ludności z wykształceniem średnim zaznaczyły się w większej części regionu (Rys.7). Pozytywne tendencje miały miejsce w otoczeniu ośrodków subregionalnych (Radom, Płock, Siedlce, Ostrołęka) oraz na terenie powiatów: grójeckiego, żyrardowskiego, mińskiego, siedleckiego, wołomińskiego i sierpeckiego.

W latach 1988-2002 zanotowano wzrost także wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym – liczba absolwentów szkół zasadniczych zwiększyła się o 80 tys., chociaż – na skutek wzrostu liczby populacji Mazowsza – względny udział tych absolwentów w ogólnej liczbie ludności zmniejszył się o 4,5%. Większy udział osób z wykształceniem zasadniczym wystąpił w gminach nadbużańskich, nadpilicznych oraz na północno-wschodnich peryferiach Mazowsza (Rys.8). Równocześnie w aglomeracji warszawskiej i dużych miastach regionu wyraźnie zaznacza się spadek udziału osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, co jest skutkiem zmieniającej się sytuacji na rynku pracy, która w dużych miastach promuje osoby lepiej wykształcone.

Wciąż słabymi kwalifikacjami cechuje się ludność wiejska gmin położonych w pasmach w otoczeniu: Wkry, Narwi, Bugu, Pilicy i Iłżanki, wśród których bardzo wysoki udział mają osoby z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym, zajmujące się pracą w gospodarstwach rolnych.

Rozwój miast i gmin Mazowsza na tle wykształcenia ludności

Podstawowym czynnikiem różnicującym poziom wykształcenia mieszkańców jest miejsce zamieszkania. Okazuje się, że na obszarach wiejskich w regionie w niewielkim stopniu następuje przyswajanie zachowań społecznych charakterystycznych dla miast. W mieście co piąty mieszkaniec ma wyższe wykształcenie, na obszarach wiejskich – co dwudziesty. Niska powszechność kształcenia w szkołach wyższych do lat 90. ubiegłego wieku spowodowała bardzo wolne tempo przyrostu ludności z wyższym wykształceniem niemalże w całym regionie, poza niektórymi obszarami miejskimi.

Wysoki udział ludności z wyższym wykształceniem nierozłącznie wiąże się z wysokim udziałem ludności z wykształceniem średnim. Jednakże trzeba zaznaczyć, że – w porównaniu z innymi krajami – w Polsce szkolnictwo średnie nie odgrywa ogólnospołecznej roli, nie wpływa na podnoszenie poziomu cywilizacyjnego, nie daje podstaw do dalszego podnoszenia poziomu kształcenia na wyższym poziomie.

W obecnych uwarunkowaniach w Polsce istnieje konstytucyjny obowiązek ukończenia gimnazjum, natomiast nie ma obowiązku kontynuowania nauki. Mimo to warunki życia w społeczeństwie zmuszają do podjęcia i korzystania z tego typu usług.

Oceniając wskaźniki dochodów i wydatków samorządów lokalnych na Mazowszu, zauważa się, że wykształcenie mieszkańców gmin jest silnie skorelowane z zamożnością jednostek samorządu terytorialnego. Wysoki udział dochodów własnych w budżetach gmin występuje w jednostkach lokalnych, zamieszkiwanych przez ludność z większymi kwalifikacjami. Ponadto wysoka wartość dochodów własnych budżetów gmin *per capita* oraz wysokie

średnioroczne wydatki majątkowe i inwestycyjne w ostatnim dziesięcioleciu zaznaczyły się właśnie w tych miastach i gminach Mazowsza, które zamieszkuje ludność lepiej wykształcona. Z analiz wynika, że wskaźniki dochodów własnych pośrednio są efektem wiedzy, doświadczenia i kwalifikacji kadr zamieszkujących oraz prowadzących działalność w danej jednostce samorządowej, czyli czynników wynikających z wykształcenia ludności.

Poziom wykształcenia w dużym stopniu warunkuje styl życia oraz zachowania społeczne i przestrzenne mieszkańców. Absolwenci uczelni wyższych, w porównaniu z osobami o niższych kwalifikacjach, osiągają zwykle wyższe dochody, a tym samym cechuje ich wyższa skłonność do zachowań migracyjnych i przemieszczeń w czasie urlopów.

Przewidywanie dalszych zmian w poziomie wykształcenia jest trudne, ponieważ przyrost odsetka osób z wyższym wykształceniem zależy od wielu czynników popytowych i podażowych. Po stronie popytowej są nimi: zamożność społeczeństwa, wzorce kariery zawodowej, sytuacja na rynku pracy. Po stronie podażowej zaś – ilość i jakość oferty edukacyjnej. Można przewidywać, że zmiany struktury wykształcenia będą wywierać różny wpływ na zachowania migracyjne mieszkańców. Podobnie jak obecnie, w przyszłości przewiduje się migrację osób ze średnim wykształceniem do dużych aglomeracji miejskich, które funkcjonują jako ośrodki akademickie i decyzyjne. Wyższe wykształcenie sprzyja podejmowaniu pracy, która jest ściśle związana z miejscem zamieszkania.

Procesy zachodzące w strukturze społeczno-przestrzennej polskich miast stały się przesłanką do wysuwania przypuszczeń, że wraz z upowszechnianiem się gospodarki rynkowej będzie następowało stopniowe upodabnianie się struktury społecznej do miast zachodnioeuropejskich. W polskich miastach, w zmienionych warunkach gospodarczych, można zauważyć odpływ ludności na przedmieścia, rozwój budownictwa jednorodzinnego oraz degradację rejonów otaczających centrum [Ślodziak 2002, 15-17].

Wykształcenie a sytuacja na rynku pracy na Mazowszu

W rozważaniach nad wykształceniem ludności w sensie uwarunkowań rozwoju regionalnego istotną kwestią pozostaje jego wpływ na jakość kapitału ludzkiego, rynek pracy, na mobilność, kreatywność, motywację społeczeństwa oraz umiejętności adaptacyjne w określonych sytuacjach zawodowych. Zróżnicowanie potencjału rozwojowego w regionie – zaangażowanie zawodowe i pozycja na rynku pracy są pochodną uzyskanego poziomu wykształcenia ludności. W skali przedsiębiorstwa powoduje ono kształtowanie wartości zasobów ludzkich o strategicznym znaczeniu, która może zapewnić organizacji poprawę pozycji względem konkurentów.

Porównując wykształcenie z podstawowym źródłem utrzymania ludności, uwagę zwraca fakt, iż osoby utrzymujące się głównie z pracy zarobkowej posiadają wyższy poziom wykształcenia niż osoby utrzymujące się z niezarobkowych źródeł utrzymania. Największy odsetek osób z wykształceniem ponadpodstawowym odnotowuje się wśród osób utrzymujących się z dochodów pracy najemnej oraz na własny rachunek poza swoim gospodarstwem rolnym, natomiast jest on znacznie niższy wśród osób utrzymujących się z dochodów z pracy we włas-

nym gospodarstwie rolnym. Należy zaznaczyć, że co piąta osoba utrzymująca się z dochodów z pracy najmniej legitymuje się wyższym wykształceniem (podobnie jak osoby utrzymujące się z pracy na własny rachunek poza własnym gospodarstwem rolnym).

Poziom wykształcenia wysoko koreluje ze stopą bezrobocia. Analiza stopy bezrobocia wskazuje na istnienie problemu w powiatach południowego i północno-zachodniego Mazowsza. Poziom wykształcenia mieszkańców wyraźnie różnicuje region na kilka subregionów, które są jednocześnie niemalże odbiciem występujących różnic w poziomie wykształcenia osób bezrobotnych. Powiaty, w których dominuje ludność z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym charakteryzują się wysokim odsetkiem osób z takim rodzajem wykształcenia wśród osób bezrobotnych (powiaty peryferyjne: zwoleński, przysuski, węgrowski i płocki). Jednocześnie są to powiaty o wysokiej stopie bezrobocia w ogóle. Tak więc poziom wykształcenia ludności istotnie ogranicza szanse na podjęcie pracy i wyjście z bezrobocia. Czynniki ten stanowi wielką przeszkodę dla rozwoju głównie powiatów peryferyjnych regionu.

Obserwując zmienność liczby bezrobotnych w latach 2003-2006, można zauważyć kilka tendencji. Duży ubytek liczby bezrobotnych dokonał się w powiecie mławskim oraz w powiatach zachodniej części Obszaru Metropolitalnego Warszawy: warszawski zachodni, grodziski, nowodworski. Znaczący spadek liczby bezrobotnych w powiecie mławskim prawdopodobnie wynika z rozwoju dużych zakładów produkcyjnych w Mławie i gminach otaczających. W tym przypadku wykształcenie ludności nie odegrało większej roli. Inaczej sytuacja kształtuje się w gminach zachodniej części obszaru metropolitalnego Warszawy, gdzie rozwój społeczny był jednym z determinantów szybkiego procesu wychodzenia z bezrobocia. Z kolei bardzo wolne tempo likwidacji problemu bezrobocia można zauważyć w gminach powiatu radomskiego i białobrzzeskiego, jak również garwolińskiego i makowskiego. Na tych obszarach niski poziom wykształcenia stanowi podstawową przeszkodę zmiany sytuacji na rynku pracy osób bezrobotnych.

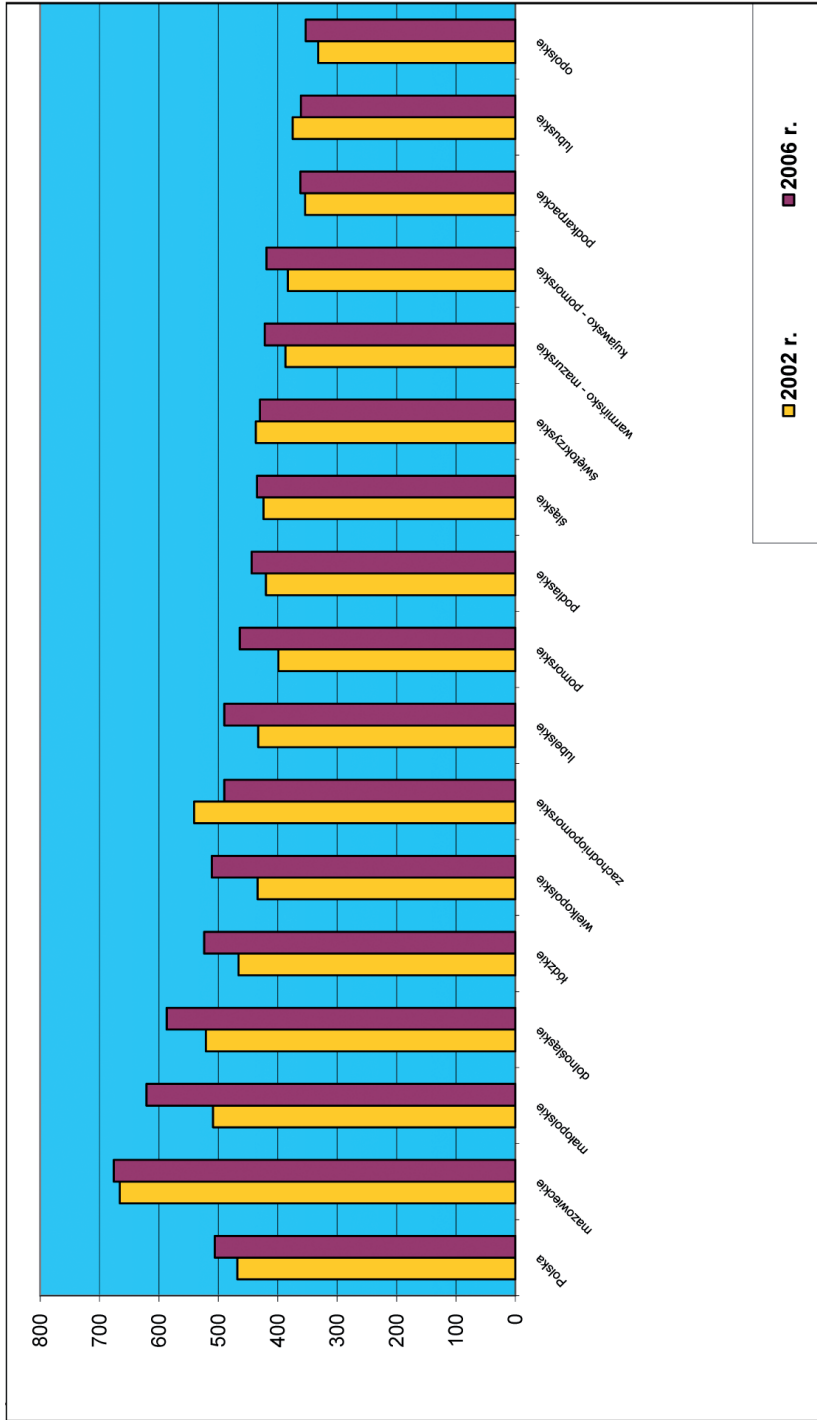
Wykształcenie w gospodarce opartej na wiedzy

Zasób wiedzy jest nieuchwytny, częstokroć stanowi efekt prac badawczo-rozwojowych, często też jest efektem wykształcenia ludności. W rezultacie oddziaływania podmiotów gospodarki opartej na wiedzy powstają nowe branże specjalizujące się w produkcji urządzeń i usług w dziedzinie ICT, nowo stosowanych technologii tradycyjnych branż. W ślad za tym pojawia się popyt na programy i urządzenia wykorzystywane do rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

Z kolei wyższy popyt na innowacyjność możliwy jest do osiągnięcia jedynie dzięki zaistnieniu odpowiednich kwalifikacji w społeczeństwie. Tymczasem poziom wykształcenia ludności w Polsce różnicuje się ze względu na charakter społeczno-gospodarczy regionów. Pod tym względem najlepiej przystosowana do tworzenia i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy jest ludność Mazowsza, a przede wszystkim Warszawy, gdyż w tym regionie utrzymuje się bardzo wysoki odsetek osób z wykształceniem wyższym, policealnym i śred-

Rys. 9. Wskaźniki studentów szkół wyższych na 10 tys. ludności w Polsce według województw – lata 2002 i 2006

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

nim. Łącznie omawiana grupa ludności stanowi połowę dorosłej populacji na Mazowszu. Wysokim udziałem osób z wykształceniem wyższym i policealnym wyróżniają się jeszcze inne regiony w Polsce, tj. województwa: małopolskie, pomorskie, zachodniopomorskie i dolnośląskie. W tych regionach wykształcenie ludności zmniejsza skalę problemu zapaści technologicznej.

Należy też uzupełnić, iż wykształcenie ludności nie jest jedyną zmienną tworzącą nowy model gospodarczy. Dodatkowymi stymulantami gospodarki opartej na wiedzy są: populacja studentów, nauczycieli akademickich oraz pracowników naukowo-badawczych. Czynniki te, podobnie jak poziom wykształcenia, wykazują ścisły związek z rozwojem społeczno-gospodarczym regionów.

Odnosząc się do liczby studentów, okazuje się, że wśród 2-milionowej zbiorowości studentów w Polsce 18% kształci się na Mazowszu, a z tego 80% w Warszawie. Z porównań zbiorowości względnej studentów wynika, iż liderem ciągle pozostaje Mazowsze (w 2006 roku w szkołach wyższych regionu, średnio na 10 tys. ludności uczyło się 676 osób). Wysoki wskaźnik występuje też w innych regionach zamieszkiwanych przez ludność lepiej wykształconą (Rys.9) – w Małopolsce (621) i na Dolnym Śląsku (587).

Nowoczesną gospodarkę określa ponadto działalność badawczo-rozwojowa. Statystyki wskazują na wysoką koncentrację tego typu jednostek w kraju w województwie z najlepiej wykształconą ludnością – Mazowsze skupia ok. 30% wszystkich podmiotów badawczo-rozwojowych. Ogromne znaczenie w tym względzie odgrywa potencjał metropolii warszawskiej, a więc największego w Polsce ośrodka akademickiego i naukowo-badawczego.

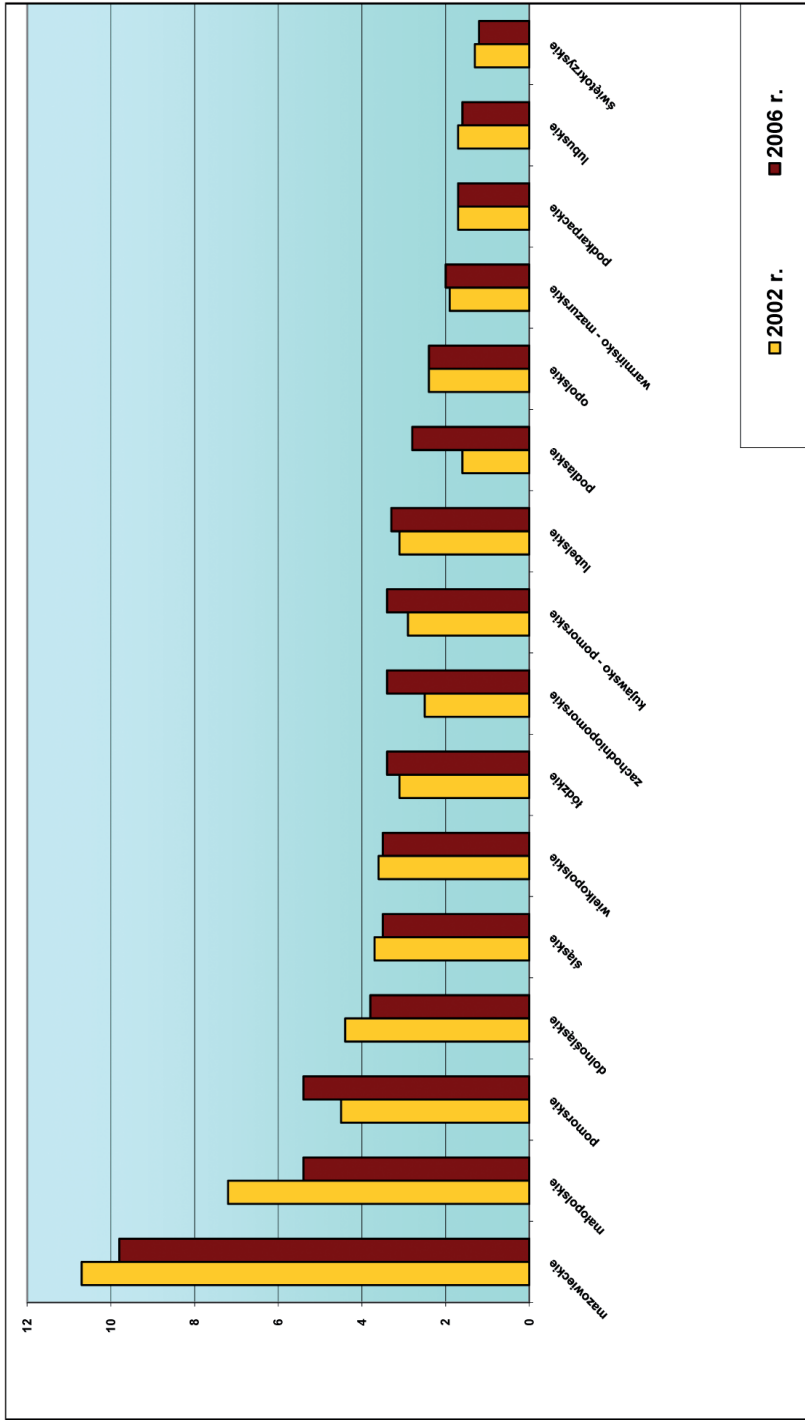
Lokalizacja jednostek sektora B+R warunkuje poziom zatrudnienia w regionie w tym sektorze. Na Mazowszu w działalności badawczo-rozwojowej jest zatrudnionych przeszło 33 tys. osób, co stanowi 28% wszystkich pracowników tego rodzaju działalności w kraju, a w tej grupie ludności 80% stanowią osoby z wyższym wykształceniem. Oceniając sytuację w regionach na podstawie udziału osób z tytułem profesora, doktora habilitowanego i doktora wśród kadry zatrudnionej w działalności badawczo-rozwojowej, okazuje się, że na Mazowszu w branżach B+R pracuje najwięcej osób ze stopniem naukowym.

Z innych analiz wynika, że wykształcenie ludności w dużym stopniu jest skorelowane ze wskaźnikiem zatrudnienia w działalności B+R *per capita* (Rys.10). Również i pod tym względem Mazowsze pozostaje liderem w kraju, gdyż wśród grupy 1000 osób aktywnych zawodowo – 10 osób pracuje w sekcji B+R. Na kolejnych pozycjach uplasowały się województwa: małopolskie i pomorskie, w których podany wskaźnik jest o połowę mniejszy, aczkolwiek wciąż wysoki w porównaniu z innymi regionami. Z powyższych informacji wynika, że regiony zamieszkiwane przez ludność lepiej wykształconą w stosunkowo większym stopniu zajmują się zawodowo działalnością badawczo-rozwojową.

Poziom wykształcenia jest jednym z kluczowych czynników oddziałującym na kształtowanie się poziomu płac. Dane OECD wskazują, że wzrostowi wykształcenia towarzyszy wzrost wynagrodzenia za pracę. Wynagrodzenia osób z wyższym wykształceniem znaczenie odbiegają od wynagrodzeń w innych kategoriach kształcenia w Polsce².

² Zgodnie z tabelą nr A9.1a. w raporcie *Education at a Glance 2007*, OECD.

Rys. 10. Wskaźniki zatrudnienia w działalności badawczo-rozwojowej, według województw, na 1000 osób aktywnych zawodowo w Polsce – lata 2002 i 2006

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

Zaistniałe zjawisko powoduje większą chęć podwyższania kwalifikacji wśród młodzieży i rosnące zainteresowanie kształceniem ustawicznym wśród dorosłych. W 2006 roku w liceach ogólnokształcących dla dorosłych na Mazowszu naukę rozpoczęło o 9700 więcej uczniów (2006 rok – 24 178 osób) niż 6 lat wcześniej (2000 rok – 14 460 osób). Na uczelniach wyższych, w formie studiów niestacjonarnych, w 2006 roku naukę rozpoczęło o 5700 studentów więcej niż 6 lat wcześniej.

Z danych statystycznych wynika, że w skali ogólnokrajowej wykształcenie ludności stanowi jeden z czynników wpływających na zasoby majątkowe gospodarstw domowych. Województwa zamieszkiwane przez ludność lepiej wykształconą (mazowieckie, pomorskie, dolnośląskie) koncentrują bogatsze gospodarstwa domowe, tj. cechujące się *per capita* wysokim przeciętnie miesięcznym dochodem rozporządzalnym i wysokim dochodem pozostającym do dyspozycji (Tabela 2). Ponadto wyższy dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych mają też mieszkańcy województwa śląskiego, które w dużej mierze zamieszkuje ludność z wykształceniem średnim zawodowym. Tak więc gospodarstwa domowe w regionach z ludnością lepiej wykształconą cechują się wyższym dochodem rozporządzalnym i pozostającym do dyspozycji. Na przeciwnym biegunie znajduje się słabiej wykształcona ludność województw, np. podkarpackiego i świętokrzyskiego, która dysponuje znacznie niższymi dochodami.

Tabela 2. Przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę w gospodarstwach domowych – 2006 rok

Jednostka terytorialna	Dochód rozporządzalny	
	w zł	
	Dochód rozporządzalny	Dochód do dyspozycji
Polska	834,68	802,43
Dolnośląskie	852,98	823,52
Kujawsko - pomorskie	771,08	743,51
Lubelskie	725,10	684,76
Lubuskie	842,29	812,68
Łódzkie	836,90	795,91
Małopolskie	765,10	740,55
Mazowieckie	1048,80	1011,51
Opolskie	794,90	752,26
Podkarpackie	646,76	615,58
Podlaskie	816,10	779,75
Pomorskie	910,51	880,37
Śląskie	847,92	814,51
Świętokrzyskie	698,44	671,20
Warmińsko - mazurskie	746,49	725,43
Wielkopolskie	814,16	786,95
Zachodniopomorskie	834,75	801,37

Lepiej wykształcona ludność, dysponująca wyższymi dochodami, dąży do osiągnięcia wysokich technik w działalności. Omawiane zjawisko ściśle wiąże się z lepszej jakości wyposażeniem gospodarstw domowych i przedsiębiorstw w niektóre technologie informacyjno-telekomunikacyjne (Tabela 3).

Wyższy poziom wykształcenia ludności w województwach: mazowieckim, pomorskim i małopolskim powoduje, iż wyższy odsetek gospodarstw domowych posiada komputer osobisty, w tym z dostępem do internetu. Niski poziom wykształcenia mieszkańców województw: lubelskiego, świętokrzyskiego oraz warmińsko-mazurskiego znajduje odzwierciedlenie także w niewielkim udziale gospodarstw domowych dysponujących komputerem. Oceniając gospodarstwa domowe na podstawie posiadania samochodu osobowego, sytuacja kształtuje się w inny sposób. W województwach, w których przeważa ludność z wykształceniem zawodowym, tj. wielkopolskie i opolskie, ponad 55% gospodarstw domowych korzysta z samochodu. Na Mazowszu zaś gospodarstwa domowe posiadające samochód stanowią połowę wszystkich gospodarstw domowych regionu.

Tabela 3. Gospodarstwa domowe wyposażone w niektóre przedmioty trwałego użytkowania i przedsiębiorstwa posiadające własną stronę internetową w Polsce, według województw – 2006 rok

Jednostka terytorialna	Komputer osobisty	Komputer osobisty z dostępem do Internetu	Samochód osobowy	Przedsiębiorstwa posiadającą własną stronę internetową
	w % ogółu gospodarstw domowych			w % jednostek całej populacji
Polska	43,7	28,4	49,5	53,3
Dolnośląskie	43,3	28,4	43,9	54,4
Kujawsko - pomorskie	38,7	20,8	46,2	52,7
Lubelskie	37,0	19,4	48,7	46,3
Lubuskie	47,2	31,1	52,5	44,0
Łódzkie	41,2	25,4	48,4	54,0
Małopolskie	47,6	32,5	52,1	53,4
Mazowieckie	48,0	32,5	50,4	60,2
Opolskie	41,4	23,9	55,1	54,4
Podkarpackie	40,8	24,8	53,8	47,8
Podlaskie	38,6	28,0	46,7	50,5
Pomorskie	50,6	37,3	47,3	57,9
Śląskie	46,0	33,9	50,3	53,4
Świętokrzyskie	34,4	18,2	51,0	45,8
Warmińsko - mazurskie	37,2	22,1	43,0	42,9
Wielkopolskie	45,3	26,7	56,6	51,9
Zachodniopomorskie	42,7	27,6	43,6	46,6

Wykształcenie ludności nie jest zmienną, która różnicuje wykorzystywanie komputera przez polskie przedsiębiorstwa, natomiast koreluje z posiadaniem przez firmę własnej strony internetowej. Największy odsetek takich przedsiębiorstw działa na Mazowszu i w województwie pomorskim.

W województwie mazowieckim uzyskany poziom otwartości na produkty innowacyjne w przyszłości może stać się ważnym czynnikiem rozwoju części peryferyjnej regionu. Niepokojącą przeszkodą będzie niski poziom otwartości ludności wiejskiej, pozamiejskich obszarów rolniczych. Związana z tym, dotychczas zaobserwowana niska kreatywność społeczeństwa wiejskiego nie rokuje szans na poprawę warunków funkcjonowania gospodarczego na tych obszarach.

Podsumowanie

Wpływ poziomu wykształcenia na rozwój regionalny i lokalny na Mazowszu udowodniły przeprowadzone analizy. Wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia ludności zmieniają się style życia i sposób zachowania społecznego, co warunkuje rozwój ekonomiczny otoczenia miejskiego i regionalnego. Na obszarach, przeważnie wiejskich – na peryferiach regionu, na których nie nastąpiły jeszcze znaczące zmiany społeczne, kwalifikacje ludności nie uległy większym zmianom. Wskaźniki aktywności zawodowej i bezrobocia, struktury zatrudnienia i zachowań migracyjnych znacznie różnią się w stosunku do wskaźników przedstawianych dla obszarów centralnych.

Badania nad wykształceniem społeczeństwa w Polsce i na Mazowszu pozwoliły wyróżnić kilka podstawowych czynników, sprzyjających wzrostowi kwalifikacji mieszkańców.

Uwarunkowania globalne w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego sprawiają, że sukces odnoszą organizacje skupiające kreatywnych pracowników, osoby o kreatywnych postawach, zdolne do dokonywania szybkich zmian i łatwej ich adaptacji we własnym otoczeniu. Ponadto, wzrost gospodarczy stymulują jednostki odpowiednio wykorzystujące wiedzę, doświadczenie, umiejętności i zaangażowanie pracowników w organizacji.

Innym czynnikiem, przyczyniającym się do zmian w strukturze wykształcenia, są decyzje formalno-prawne, które w Polsce dotyczyły zmian systemowych. Wprowadzono dwie nowe ustawy. Jedna z nich nadała większą autonomię uczelniom wyższym w 1990 roku, druga zaś dotyczyła przeprowadzenia reformy szkolnictwa w 1999 roku.

Zmieniająca się sytuacja na rynku pracy – jeden z głównych czynników rozwoju regionalnego – spowodowała konieczność elastycznego dostosowania umiejętności i kwalifikacji potencjalnych pracowników do aktualnych potrzeb rynku pracy. Poziom wykształcenia stał się podstawową cechą, na którą zwraca się uwagę w procesie rekrutacji na wolne stanowiska pracy.

Dodatkowo bliskość geograficzna dużych ośrodków akademickich stwarza większe szanse dla młodzieży i rozwija postawy proedukacyjne w społecznościach lokalnych.

Zauważa się, że wyraźny postęp w unowocześnieniu gospodarki został osiągnięty w obszarach mających intelektualny czynnik rozwoju, w tym również wysoki udział ludności z wyższym wykształceniem.

Na podstawie przeprowadzonych badań nasuwa się szereg innych wniosków. Dotyczą one m.in. efektów oraz rezultatów społecznych i ekonomicznych wzrostu poziomu wykształcenia ludności. Są to:

- wzrost poziomu wynagrodzeń, wyższy dochód rozporządzalny i pozostający do dyspozycji w gospodarstwach domowych,
- rosnące inwestowanie w otoczeniu miejskim i gminnym,
- lepsze wyposażenie gospodarstw domowych i przedsiębiorstw w technologie ICT,
- wzrost zatrudnienia w działalności badawczo-rozwojowej,
- przyrost migracyjny ludności aktywnej zawodowo w aglomeracjach dużych miast,
- szerokie zainteresowanie ciągłym podnoszeniem kwalifikacji, m.in. poprzez kształcenie ustawiczne,
- spadek bezrobocia i niwelowanie patologii społecznych.

Wyniki analiz dostarczyły również informacji o występujących barierach, przeciwdziałających podnoszeniu poziomu wykształcenia ludności. Podstawową przeszkodą do zmian jest niski poziom nauczania na obszarach wiejskich Mazowsza i brak tradycji edukacyjnych w gospodarstwach domowych. Na obszarach peryferyjnych można zaobserwować słabą dostępność geograficzną do szkół wyższych oraz brak postaw i zachowań prokreatywnych wśród ludności. Na obszarach pozametropolitalnych dodatkową przeszkodą jest odpływ migracyjny aktywnych mieszkańców, co ogranicza możliwość przekazywania postaw proedukacyjnych między grupami pokoleniowymi.

Literatura:

Fierla I., 1998, *Geografia gospodarcza Polski*, Warszawa.

Chojnicki Z., Czyż T., 2007, *Rola kapitału ludzkiego w kształtowaniu gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*, „Przegląd geograficzny”, nr 79, z. 3-4, s. 423-438.

Słodczyk J., 2002, *Przekształcenia demograficzno- i społeczno-przestrzennej struktury miast w okresie przemian ustrojowych*, (w:) Łangowska-Szcześniak U. (red.), *Demograficzne i ekonomiczne skutki transformacji w Polsce*, Opole, s. 8-17.

Zahorska M., 2007, *Zmiany w polskiej edukacji i ich społeczne konsekwencje*, (w:) Marody M. (red.), *Wymiary życia społecznego – Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa, s. 93-112.

Narodowy Spis Powszechny 1988 – wyniki, GUS, Warszawa.

Narodowy Spis Powszechny 2002 – wyniki, GUS, Warszawa.

Raport 2007, *Education at a Glance: OECD Indicators*.

Raport Narodowego Spisu Powszechnego, 2003, *Aktywność ekonomiczna ludności Polski*, GUS, Warszawa.

Rocznik Statystyczny Województw 2007, GUS, Warszawa.

Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2007, Urząd Statystyczny, Warszawa.

Strony www:

Bank Danych Regionalnych: http://www.stat.gov.pl/bdr_s/app/strona.indeks2

ABSTRACT

The article presents the variability and relations in the educational level of people – one of the key conditions in the process of regional development with other factors. The first part of the article discusses the educational level variability in the previous century, conditions forming the basis of this variability, as well as it concisely summarises the consequences arising therefrom. The second chapter presents differentiations of the educational level in Poland with social and economic features being the foundation of those differentiations. The third chapter describes the situation within the Mazovia region depicting differences in the educational level between individual areas of strategic significance. The existing division into the centre and periphery in the region was presented together with the mentioned variability of education in space. The following chapter focuses on the subject of the impact of education on the development of cities and communes in the Mazowieckie Voivodeship. The mentioned impact measurably shapes social and spatial structures in the voivodeship, where processes creating new economic conditions take place. The next chapter explains mutual relations, which take place between people's education and professional commitment and the position on the job market of social groups. The last part describes the role of the educational level as a factor influencing the development of economy based on knowledge. Education is ranked as one of the factors that create demand for innovation, and those factors shape the pay level and influence equipping households with durable goods. The conditions and social and economic results in the increase in people's educational level, as well as the most important problems and barriers related to the presented issues were all discussed in the summary.

---

mgr Tomasz Sałański, pracownik Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie, specjalizacja: planowanie regionalne, polityka regionalna, nauki ekonomiczne, doktorant w Kolegium Społeczno Ekonomicznym Szkoły Głównej Handlowej, prowadzi pracę naukową nad dysertacją na temat Uwarunkowań rozwoju obszarów peryferyjnych w regionach metropolitarnych Unii Europejskiej